

BİR GÜÇ GÖSTERGESİ OLARAK SCEPTRUM KULLANIMI

Durmuş ERSUN^{1*}
Aşlı ÇETİN ERSUN²

Öz

Çalışmada statünün bir göstergesi olarak *sceptrum*ların Roma ve Bizans Dönemi buluntu örnekleri üzerinden incelenerek ortaya konulması amaçlanmıştır. Buluntuları oluşturan temel materyaller arasında heykeller, kabartmalar, sikkeler, yarı değerli taşlar ve tablolar yer almaktadır. Sembolik birer anlam taşıyan asaların Tarih Öncesi Çağlardan Roma ve Bizans Dönemi sonlarına kadar uzanan kullanımı var olan yazıtlar ve somut örnekler yardımıyla takip edilebilmektedir. Öncelikle asaların tarihsel süreç içerisindeki varlığına değinilmiş olup Roma ve Bizans Dönemindeki kullanımı çeşitleri örnekler yardımıyla ikonografik bağlamda değerlendirilmiştir. Akabinde Roma ve Bizans Dönemi buluntu örnekleri ışığında tipolojik bir yaklaşım getirilmiştir. Sonuç olarak ise antik, modern kaynaklar ve somut örnekler ışığında asaların işlevleri yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Asa, Güç Göstergesi, Sembolizm, Roma ve Bizans Dönemi

USE OF SCEPTRUM AS A POWER INDICATOR

Abstract

In this study, it was aimed to examine the sceptrums as an indicator of the status through examples of finds in the Roman and Byzantine Periods. Among the basic materials that the finds are sculptures, reliefs, coins, semi-precious stones and diptych. The use of sceptres, which have a symbolic meaning, ranging from Prehistoric Ages to the end of the Roman and Byzantine Periods, can be followed with the help of existing inscriptions and examples. Firstly, the existence of sceptres in the historical process is mentioned. Then, it was evaluated in the iconographic way or angle with the help of examples in the Roman and Byzantine Period. After that, a typological approach was introduced in the light of Roman and Byzantine finds. As a result, the functions of the sceptres are interpreted in the light of ancient, modern sources and existing examples.

Keywords: Scepter, Power Indicator, Symbolism, Roman and Byzantine Period

¹ Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, ORCID 0000-0001-9559-8313

* **Sorumlu Yazar** (Corresponding Author): ersundurmus@gmail.com

² Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, ORCID 0000-0003-3062-0529,

Başvuru Tarihi (Received): 23.05.2019 **Kabul Tarihi** (Accepted): 08.07.2020

Giriş

Tarih Öncesi Çağlardan günümüze dek kullanılan asalar tarihsel süreç içerisinde kültürel devamlılığı sağlayan önemli bir unsur olarak görülmektedir. Asalar sembolik birer anlam barındırmakla birlikte zamanla farklı toplumlarda biçim ve kullanma üslubuyla çeşitlilik arz ederek karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Tarih Öncesi Çağlardan bu yana formunda değişikliğe gidilerek uygarlıklar arasında asalar yaygın bir biçimde kullanılagelmiştir. Birden fazla sayıda çeşidi ve farklı isimlendirmeleri olan asaların tarihsel süreç içerisindeki değişimleri gerek yazılı kaynaklar gerekse de somut örnekler aracılığıyla takip edilebilmektedir. Şekli değişmekle birlikte Tarih Öncesi Çağlardan bu yana işlevi ağırlık olarak güç çerçevesinde toplanmaktadır.

Latince *sceptrum* sözcüğü Yunanca σκήπτρον kelimesinden türetilmiştir (Smith, 1884: 857). *Sceptrum* silindirik biçimli gövde, altta kavranmak üzere tasarlanan sap ve genellikle yuvarlatılmış bir üst kısım ile şekillendirilip taşınan bir asadır (Schäfer, 1989: 184; Delbrueck, 1929: 61). Antik kaynaklarda *sceptrum*ların tanrılar (Homeros, İlyada, 1, 278-304), krallar (Homeros, İlyada, 2, 74-101; Herodotos, Historiiai, 7.52), imparatorluk ailesi üyeleri ile üst düzey yetkililer (Ksenophon, Kyropaedia, 7.6) yargıçlar (Homeros, İlyada, 2, 183-207; Odysseia, 11, 550-585, 161), tiyatro temsilcileri (Plutarkhos, Cicero, 5.5), rahipler ve kâhinler (Homeros, Odysseia, 11, 87-94) çerçevesindeki kullanımı aktarılmaktadır. *Sceptrum* erken dönemlerde farklı isimlendirmeler altında Mezopotamya yazılı metinlerinde sıklıkla karşılaşılan ikonografik bir objedir. Sümer dilinde “*gidru*” sözcüğü asa kelimesinin karşılığıdır (Bramanti, 2017: 121, dnp. 2). Asa sözcüğünün Erken Mezopotamya metinlerindeki *logogram* karşılığının ise “PA” olduğu aktarılmaktadır (Bramanti, 2017: 122). Bramanti, “*gidru (PA)*” sözcüğünün erken dönem metinlerinde en çok karşılaşılan asa isimlendirmesi olduğunu belirtmekle birlikte Sümer ve Akad dillerinde asa olarak kullanılan kelimeleri bir araya toplamıştır (Tablo 1).

Tablo 1: Sümer ve Akad Dillerinde Asa ile Eş Anlamlı Sözcükler

Sembol	Sümer	Akad
PA	𒀭gidru	<i>battum</i>
	𒀭u ₂ /3-luh	<i>ulubbum</i>
BAL	𒀭bala	<i>palim</i>
	𒀭u ₅ -bar	<i>u₅parum</i>
	𒀭bar-u ₅	<i>paru₅sum</i>
	𒀭ma-nu (nam-en-na)	<i>sabbatum</i>
U.EN×GAN ₂ 𒀭	𒀭šibir	
EN×GAN ₂ 𒀭 (EN×KAR ₂)	𒀭enkara/šibir ₂ /eškiri	<i>šibirrum</i>

Kaynak: (Bramanti, 2017, s. 124)

Güç bağlamındaki kullanımının yanı sıra Mezopotamya’daki bazı bölgelerde bir tapınım objesi olarak ve yetkili ofisin işareti olarak kullanımı bilinmektedir (Bramanti, 2017: 122). Mısırda asaların gücün sembolü olarak en yaygın kullanılan yönetici sembolü olduğu aktarılır (Hayes, 1990: 272; Wilkinson, 2005: 158). Antik Mısırda asalar gücü sembolize etmesinin yanı sıra kötülükler karşısındaki koruyucu özelliğiyle *amulet* türü ikonografik bir obje olarak da kullanılmaktadır (Walker, 1908: 19; Wilkinson, 2005: 158; Bramanti, 2017: 122).

Asaların *sceptrum* dışında *lituus* olarak adlandırıldığı da bilinmektedir. *Lituus* Latince kökenli bir sözcüktür ve ucu kıvrık eğri asa olarak tanımlanmaktadır (Smith, 1884: 595; Karatağ, 2013:

256). Ayrıca trompet benzeri çalgı aletleri de *lituus* olarak isimlendirilmektedir (Smith, 1884: 595;

Meucci, 1989: 85vd.; Kean, 2009: 12). *Lituusun* Akad, Babil ve Assur'da “gamlu” olarak adlandırıldığı da bilinmektedir (Ambos ve Krauskopf, 2010: 127). Hitit metinlerinde asalar “gışpa” ve “gışkalmuş” olarak isimlendirilmektedir (Alp, 1947: 164). “Gışpa” olarak adlandırılan asanın kral tarafından taşındığına dair bir kayda rastlanmadığı belirtilmektedir (Alp, 1948: 302). “Gışkalmuş” ise Hititlerin bayram merasimlerinde geçen kralların taşıdığı ve bir alamet göstergesi olarak tabir edilen asa çeşididir (Alp, 1948: 302; Ambos ve Krauskopf, 2010: 127). Hititlerde asalar sadece güç ve krallığın sembolü değil aynı zamanda değerli bir tören hediyesi olarak kullanılmıştır (Bramanti, 2017: 122; Siegelová ve Tsumoto, 2011: 280). Anitta metninde Kussara kralının bir hediye olarak taht (*gišŠU.A AN.BAR*) ve bir asayı (*PA.GAM AN.BAR*) Prushanda'nın yardımcısından aldığı aktarılır (Bramanti, 2017: 122).

Ksenophon, Perslerde yüksek rütbeli kişilerin diğerlerinden ayrımı ya da üstünlüğünün asalar aracılığıyla sağlandığını aktarmaktadır (Ksenophon, *Kyropaedia*. 7.6). Antik Yunanda kraliyet gücünün sembolü olarak asaların kullanımı bilinmektedir (McGlew, 1993: 126, dnp. 4; Mann, 2014: 241). Troia savaşının önemli karakterlerinden Agamemnon'un güç bağlamında asalı betimlerinin varlığı ikonografik objenin kraliyet gücünün sembolü olduğunu doğrular niteliktedir (Kozak, 2014: 216). Yunan mitolojisinde asalar ile tanrılar sıklıkla beraber betimlenmektedir. (Bkz. Westmoreland, 2006; Carpenter, 2010: 339, 343; Brock, 2013). Yunanlarda asalar tanrılardan gelen gücün sembolü ya da işareti olarak nitelendirilmektedir (McGlew, 1993: 126). Tiyatro temsillerinde asa kullanılarak verilen işaretin ardından insanların ölümle cezalandırıldığı Plutarkhos'un (Plutarkhos, Cicero, 5.5) aktarımından bilinmektedir. Roma'da rahipler tarafından *lituus* kullanımı bilinmektedir (Collon, 1983: 253). *Lituus* olarak tasarlanan ikonografik objenin yanı sıra Roma ve Bizans Döneminde birden çok sayıda asa tipi takip edilebilmektedir. Bu tipler sırasıyla metin içerisinde “tipolojik yaklaşım” başlığı altında açıklanmaktadır.

1.İkonografik Yaklaşım

Yargı gücünü elinde bulunduran yargıçlar (Homeros, *İlyada*, 2, 183-207; *Odysseia*, 11, 550-585, 161) aracılığıyla *lituus* kullanımı bilinmektedir. Velletri'de MS 2. yüzyıla tarihlendirilen terrakota mimari friz bloğu üzerindeki kabartmalarda (**Resim 1**) yargı yetkinliğine ilişkin bir sahne betimlenmiştir (Carloni, 1785: 26; Smith, 1884: 61). Davalı iki adam karşısında oturan yargıç olarak tanımlanan figürler karar verme sahnesinde betimlenmiştir (Smith, 1884: 61). Yargıç olarak nitelendirilen figürlerden birisi elinde *lituus* tutmaktadır. Temsil *lituusun* yargı yetkinliği yönündeki kullanımını desteklemektedir.

Resim 1: *Velletri'den Terrakota Mimari Friz Bloğu*

Kaynak: (Carloni, 1785, s. 26; Smith, 1884, s. 61)

Iulius Caesar'ın betimlendiği gümüş bir denarius üzerinde (**Resim 2**) ön yüzde “DIVI IVLI” lejantı yer almakta ve Romalı liderin portresinin hemen yanında *lituus* ikonografik objesi betimlenmiştir (Rowan, 2019: 62, fig. 3,8). Arka kısımda ise “Q VOCONIVS VITVLVS” lejantıyla birlikte bir buzağı betimlenmiştir (Rowan, 2019: 62, fig. 3,8). Caesar Döneminde Q. Voconius Vitulus bir *quaestor* olarak görev yapmaktadır (Smith, 1849: 1279). *Quaestor* Roma'da maliye ve ceza işlerine bakan yöneticidir (Harries, 1988: 152; Karatağ, 2013: 347). Hem bir *quaestora* yer verilmesi hem de *lituus*un varlığı büyük bir olasılıkla ikonografik objenin yargı gücüne yönelik olduğuna işaret etmektedir. Iulius Caesar'a yer verilmesi de yargı yetkinliğinin dönemin yöneticisi tarafından Q. Voconius Vitulus'a bahşedilmiş olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Resim 2: Iulius Caesar'ın Betimlendiği Gümüş Bir Denarius

Kaynak: (Rowan, 2019, s. 62, fig. 3,8)

Collon, Roma'da rahipler aracılığıyla *lituus* ikonografik objesinin yaygın kullanımına değinmektedir (Collon, 1983: 253). Florenz'den toga giyimli heykel (**Resim 3**) sağ elinde *lituus* tutmuştur. Toganın *capite velatio* (başörtüsü) bölümüyle başı örtülüdür. Başörtüsü (*capite velatio*) *pontifex maximus* (baş rahip) özelliğine işaret etmektedir (Niemeyer, 1968: 43; Özgan, 2013: 14). Burada betimlenen rahip figürü *augur* olarak nitelendirilmektedir (Stewart, 1997: 170; Follette, 2011/12: 16). *Augurlar*, Roma'da önemli kararların verilmesinden önce uygun zamanı belirleyen ve kuşların uçuşundan ya da kutsal tavukların yem yemesinden anlam çıkararak tanrıların isteklerini yorumlayan rahiplerdir (Saltuk, 1997: 35; Karatağ, 2013: 63). Baş rahip olarak *capite velatio* giyimli olması ve elinde tutmuş olduğu *lituus* ikonografik objesiyle birlikte sağ ayağının hemen yanında yemle beslenen bir tavuk figürüne yer verilmesi burada dinsel bağlamdaki kullanımını desteklemektedir. Tip ve üslup bakımından sunak kabartması Augustus Dönemine tarihlendirilmektedir (Goette, 1990: 114).

Resim 3: *Florenz'den Sunak Kabartması*

Kaynak: (Goette, 1990, s. 114, no. 8, lev. 6,1)

Gerek Homeros'un aktarımlarından (Homeros, İlyada, 1, 278-304) gerekse de arkeolojik buluntular yardımıyla asaların tanrılar çerçevesindeki kullanımı bilinmektedir. Gümüş bir denarius üzerinde (**Resim 4**) ön yüzde Iulius Caesar başında çelenk ile betimlenirken "CAESAR DICT PERPETVO" lejantına yer verilmiştir (Bergmann, 2010: 350, no. 9). Arka yüzde ise tanrıça Venüs topuz biçimli asa tutarken betimlenmiştir (Bergmann, 2010: 350, no. 9). Venüs'e yer verilmesi ve asa ile betimlenmesi tanrılar çevresindeki kullanımını desteklemektedir.

Resim 4: *Iulius Caesar'ın Betimlendiği Gümüş Bir Denarius*

Kaynak: (Bergmann, 2010, s. 350, no. 9)

Yüksek rütbeli yetkililerin güç bağlamındaki asa kullanımı Ksenophon'un aktarımından bilinmektedir (Ksenophon, Kyropaedia.7.6) Roma'dan bronz sikkenin (**Resim 5**) ön kısmında bir çelenk betimi içinde "APPF" lejantına yer verilirken arka kısmında asa üzerinde sakalsız bir erkek portresi betimlenmiştir (Bergmann, 2010: 388, no: 61). Bu kişinin İmparator Domitianus ya da Traianus olabileceği yönünde görüş bildirilmiştir (Bergmann 2010: 388, no. 61). Buradaki somut örnekler üst düzey yetkililere özgü bir asa çeşidi olduğunu desteklemektedir.

Resim 5: Roma'dan Bronz Sikke

Kaynak: (Bergmann, 2010, s. 388, no. 61)

Yüksek yetkili olarak kabul gören *consul* temsillerinde asalar sıklıkla karşılaşılan bir obje niteliğindedir. Londra da sergilenen fildişi tabloda (**Resim 6**) yer alan yazıttan Orestes'e ve onun sahip olduğu *consul* rütbesine ilişkin verilere ulaşılmaktadır (Goette, 1990: 171; Eastmond, 2010: 748, lev. 7). Tablo MS 530 yılına tarihlendirilmektedir (Eastmond, 2010: 749). Orestes, sağ elinde *mappa* (mendil) sol elinde ise büst biçimli asa tutmaktadır. Bu tür asa çeşidi imparatorun mührü niteliğinde olup *consul* ya da magistratlara yetki vermek amacıyla kullanıldığı bilinmektedir (Hug, 1921: 371; Delbrueck, 1929: 61-62; Schäfer, 1989: 186). Bu durum günümüzdeki vekalet sistemiyle benzer bir yaklaşım olarak yorumlanabilir.

Resim 6: Londra da Sergilenen Fildişi Tablo

Kaynak: (Eastmond, 2010, s. 748, lev. 7)

Halikarnassoslu Dionysos, kartal betimli *sceptrum*un krallığın bir işareti olduğunu belirtir (H. N. 3.61.2). Bilindiği üzere kartal genellikle zaferle özdeşleştirilen bir unsurdur. Tören alaylarında savaşı kazanan askeri giyimli komutan *quadriga* içerisinde elinde kartal *sceptrum* tutar,

ordusuyla şehre girerken bir zafer alayı ile karşılanırdı (Schäfer, 1989: 185). Söz konusu temsil tanrının desteğiyle kazanılan bir zafer vurgusuna işaret etmektedir (Alföldi, 1935: 112). At arabası içerisinde kartal *sceptrum* tipindeki asa çeşidi sikkelerde takip edilebilmektedir. Augustus Dönemine tarihlendirilen gümüş *denarius*un (**Resim 7**) ön kısmında Augustus portresi ve “CAESARI AVGVSTO” lejantına yer verilmiştir (Bergmann, 2010: 387, kat. no. 59). Arka kısımda ise bir tapınak içerisine yerleştirilen at arabasında kartal biçimli asaya yer verilmiştir.

Resim 7: Augustus Dönemine Tarihlendirilen Gümüş Denarius

Kaynak: (Bergmann, 2010, s. 387, kat. no. 59)

Almanya Aachen Cathedral Hazinesi koleksiyonunda sergilenen Geç Dönem Lothair Haçı (Barasch, 2001: 16, fig. 6) olarak adlandırılan objenin merkezine yerleştirilen *gemma* üzerinde İmparator Augustus betimlenmiştir (**Resim 8**). MS 1. yüzyıla tarihlendirilen Augustus'un portresinin yer aldığı *gemma* Geç Dönem haç motifinin merkezine eklenmiştir. Augustus elinde kartal betimli asa tutmaktadır. Eser İmparatorlar aracılığıyla kullanımını destekleyen bir örnek niteliğindedir.

Resim 8: Geç Dönem Lothair Haçı

Kaynak: (Barasch, 2001, s.16, fig. 6)

Bazı *sceptrum* çeşitlerinde kartal ve büste birlikte yer verilmektedir. Londra Victoria and Albert Müzesinde sergilenen 361x127 mm ölçülerinde ve MS 517 yılına tarihlendirilen fildişinden yapılan tablonun merkezinde tahtta oturan *consul* heykeli (Eastmond, 2010: 745, lev. 2) sağ elinde *mappa* (mendil) sol elinde ise kartal betimli asa tutmaktadır (**Resim 9**). Kartal betimli asanın üzerine dikdörtgen bir platform yapılmış ve üç adet portre betimlenmiştir.

Resim 9: *Consul*

Kaynak: (Eastmond, 2010, s. 745, lev. 2)

İmparatorluk ailesi üyeleri, magistrat ya da *consuller*in heykeltıraşlık sanatındaki temsillerde asaların betimlendiği bilinmektedir (Alföldi, 1935: 117; Schäfer, 1989: 186). Anadolu'da Aphrodisias antik kentinde ele geçen Flavius Palmatus togalı (**Resim 10**) Karia valisidir ve eyalet yöneticisidir (Smith, 1999: 168). Palmatus, sol elinde *sceptrum* tutmaktadır. Elinde tutmuş olduğu asanın üst bölümü eksiktir. Üst bölümün eksik olduğu korunan dübel deliği yardımıyla anlaşılmaktadır. Bu nedenle *sceptrum*un çeşidi konusunda yorum yapılamamaktadır. Ancak bu birleştirme ekleminin varlığı *sceptrum*ların yekpare değil birden fazla parçadan oluşan bir asa olduğunu ortaya koymaktadır. Özgan ve Stutzinger ele geçen yazıt ve elbisenin stilistik özellikleri ışığında Flavius Palmatus togalı heykelini MS 460-535 yıllarına tarihlendirmektedir (Özgan ve Stutzinger, 1985: 251).

Resim 10: *Flavius Palmatus Togalı Heykeli*

Kaynak: (Gehn, 2012, s. 437, no. O31, lev. 20)

Ephesoslu Stephanus bir diğerk senatördür (**Resim 11**). Stephanus'ta sol elinde *sceptrum* tutmaktadır ve aynı şekilde asanın üst bölümü korunmamıştır. Smith ele geçen yazıt, portre ve elbisenin stilistik özellikleri ışığında eseri MS 5. yüzyıl sonu, MS 6. yüzyıl başlarına tarihlendirmektedir (Smith, 1999: 167).

Resim 11: *Stephanus Togalı Heykeli*

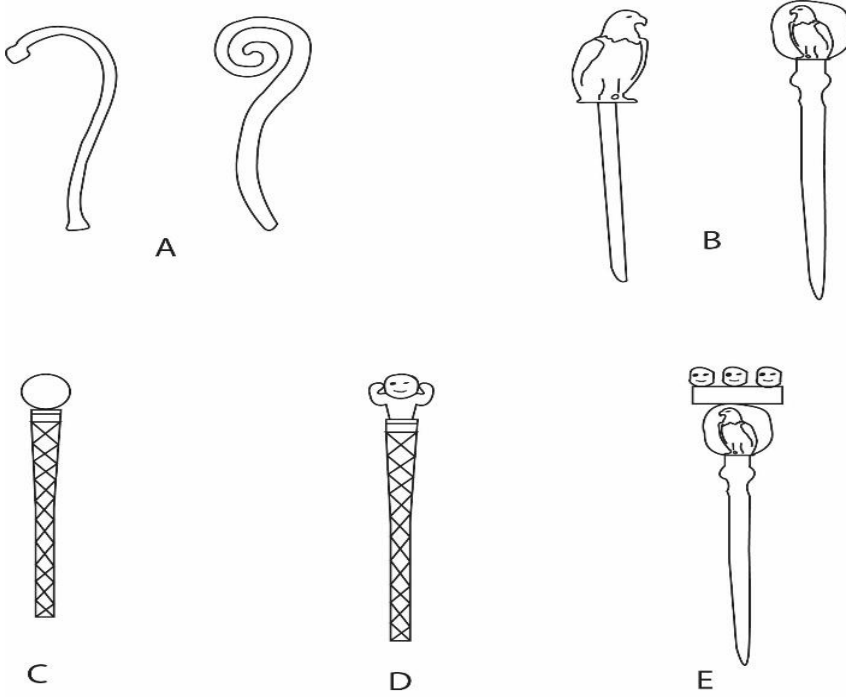

Kaynak: (Foss, 1983)

2. Tipolojik Yaklaşım

Gerek literatür sözlükleri gerekse de kitap, kitap bölümü ya da makale çalışmalarında parça parça yer verilen ikonografik objenin tipleri, tipolojik yaklaşım başlığı altında değerlendirilmektedir. Latince bir sözcük olan *sceptrum*un Türkçe terminolojideki karşılığı asadır. Bugüne kadar yapılan yabancı kaynaklı çalışmalarda İngilizce *sceptre/scepter* Almanca ise *krummstäbe* ya da *szepter* olarak adlandırılmaktadır. Bugüne kadar Roma ve Bizans Döneminde *sceptrum* kullanımına ilişkin tiplerin bütünüün birada kaleme alındığı bir çalışma yayımlanmış değildir. Roma ve Bizans Dönemi buluntu örnekleri ışığında tipler 5 başlık altında değerlendirilmiştir.

Şekil 1: Asa Tipleri

Kaynak: (Çizim: A. Çetin Ersun)

2.1.Orak Formlu Asa (Çizim 1A)

Lituus ikonografik objesi formunun bir orağı andırması sebebiyle “orak formlu asa” olarak adlandırılmıştır. Almanca terminolojide *krummstäbe* olarak isimlendirilmektedir (Wiegels, 2015: 49). Erken Mezopotamya uygarlıklarından Roma ve Bizans Dönemine kadar aktif olarak kullanılagelen asa çeşididir. Özellikle Hititlerde yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik kaynaklar ve somut örnekler ışığında yargı, dini ve otoriter güç bağlamında kullanıldığı bilinmektedir.

2.2.Kartal Betimli Asa (Çizim 1B)

Silindirik biçimli gövdesinin üst bölümüne kartal betiminin yerleştirildiği asalar Almanca terminolojide “Adlerszepter” (Schäfer, 1989: 184; Wieacker, 1988: 204, dnp. 10) İngilizcede ise “Eagle-Tipped” (Woloch, 1969: 469) olarak isimlendirilmektedir. Hem yabancı dildeki terminoloji hem de betiminden hareketle “Kartal Betimli Asa” olarak isimlendirilmiştir.

2.3.Topuz Betimli Asa (Çizim 1C)

Silindirik biçimli gövdesinin üst bölümüne küre formunun yerleştirildiği asaların varlığı bilinmektedir. Almanca terminolojide bu tipteki asalar “Knaufszepter” olarak isimlendirilmiştir (Delbrueck, 1921: 61-62; Schäfer, 1989: 184; Gehn, 2012: 110, dnp. 505, 111, dnp. 511, 142). İngilizce terminolojide ise “Globe-Tipped” olarak tanımlanmaktadır (Woloch, 1969: 469). Hem yabancı dildeki terminolojideki karşılığı hem de formunun topuz biçimli olması sebebiyle bu gruba giren asalar “Topuz Betimli Asa” olarak isimlendirilmiştir. Topuz betimli asaların erken dönemlerde krallar sonrasında ise imparatorlar aracılığıyla kullanımı bilinmektedir (Alföldi, 1935: 117; Schäfer, 1989: 184).

2.4.Büst Betimli Asa (Çizim 1D)

Yuvarlatılmış üst bölümün üzerine portrelerin yerleştirilmiş olduğu asaların varlığı bilinmektedir. Almanca terminolojide “Büstenszepter” olarak adlandırılmıştır (Schäfer, 1989:

184; Gehn, 2012: 110, dnp. 505, 111, dnp. 511, 142). Hem Almanca terminoloji hem de betiminden hareketle bu asa çeşidi “Büst Betimli Asa” olarak isimlendirilmiştir. Büst betimli asalarda silindirik biçimli gövdenin üst kısmında imparatorluk ailesinden bir üyenin ya da üst düzey bir yetkilinin portre betimine yer verilmektedir.

2.5.Çift Betimli Asa (Çizim 1E)

Hem kartal hem de büste yer verilen *sceptrum*ların varlığı sebebiyle bu tip “Çift Betimli Asa” olarak tanımlanmıştır. Bu tip asalarda kartal *sceptrum*un üzerine yerleştirilir ve onun üzerine konulan dikdörtgen bir platform üzerinde imparatorun portresine yer verilir.

3.Sonuç

Antik Uygarlıklar ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunda asa önemli bir aksesuar olmasına karşın yeterince ilgi görmemiş ve detaylıca değinilmemiş bir konu olmuştur. Konuyla ilgili kapsamlı bir Türkçe kaynağın bulunmayışı da bizi bu alanda çalışmaya itmiş yegâne unsurlardan biridir. Bu çalışma *spectrum*un türlerine, farklı uygarlıklarda kullanım biçimlerine ve zaman içinde gösterdiği tipolojik gelişmelerine ışık tutması açısından oldukça önemlidir. Aynı zamanda yabancı kaynaklarda oluşturulan terminolojiye karşılık Türkçe bir terminoloji oluşturularak sunulması bakımından da önem arz etmektedir. Roma ve Bizans dönemlerinde yoğunlukla kullanılan ve gerek antik ve modern kaynaklarda gerekse somut arkeolojik verilerde en fazla takip edilen beş farklı tip *sceptrum*un çizimlerinin yapılarak Türkçe isimlendirilmeleri sağlanmıştır.

Bakıldığında hemen her ulusta karşılaşılan, tipolojik ve etimolojik olarak farklılıklar göstermesine rağmen benzer işler için kullanılan asanın güç göstergesi olarak bu denli karşımıza çıkması oldukça şaşırtıcıdır. Yapılan çalışmalar nazarında kullanılan bu objenin uygarlıklar arasında ticari gelişmelerle mi yoksa dinlerin ve inanışların gereği olarak mı geçtiği tam anlamıyla saptanamamış olsa da pek çok uygarlıkta benzer işlevlerle karşımıza çıktığı yadsınamaz bir gerçektir.

Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarında yoğun biçimde karşılaşılan asanın isimlendirilmeleri farklı olsa da işlevsellik bakımından benzer özellikler taşıdığı bilinmektedir. Genel anlamda tanrıların ve üst düzey yöneticilerin betimlerinde karşılaşılan asalar, güç öğeleri olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda meşru tanrı ve hükümdarların sahip olabildiği asalar halka gücün ve adalet sağlayıcının kim olduğunu gösteren birer obje niteliği taşımaktadır. Belki de ilk dönemlerde yalnızca tanrısal bir tapınım objesi olarak ortaya çıkan asalar zamanla hükümdarların tanrılardan aldığı birer armağan olmuştur. Özetle asalar yönetici ve hükümdarların güçlerini meşrulaştırdıkları birer propaganda aracı olarak kullanılmışlardır.

Yunan betimlerinde de *sceptrum* hem tanrısal hem de hüküm sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Asanın yüzyıllar boyunca özelliklerini kaybetmeden pek çok uygarlıkta aynı biçimde görülüyor olması dikkat çekicidir. Protohistorik uygarlıklar gibi Yunan kökenli halklarda da asalar tanrısal gücün yönetici tarafına geçtiğini göstermektedir. Buradan hareketle Yunan kökenli halklarda Mezopotamya ve Roma gibi kralların tanrısallaştırılması söz konusu olmamasına rağmen asalar ile birlikte tanrısal özelliklerin bir parça da olsa krala geçtiği söylemek mümkün olabilir. Bütün bunlara ek olarak Yunan tiyatro oyunlarında da asaların kullanıldığı bilinmektedir. Plutarkhos’un aktarımına göre; oyunlarda kişiye asa gösterilmesi o kişinin ölüm cezası aldığı anlamına gelmektedir (Plutarkhos, Cicero, 5.5). Bakıldığı zaman bu aktarıma göre yine tanrısal özelliklere ve adalet olgusuna atıf yapıldığı anlaşılmaktadır. Homeros’un aktarımlarında ise yargıçların da asa kullandığı belirtilmektedir (Homeros, İlyada, 2, 183-207; Odysseia, 11, 550-585, 161). Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarında genel anlamda yönetici-hükümdarın tekelinde bulunan asalar Yunan kökenli halklarda bölünmüş vazifeler sebebiyle farklı kişilerce kullanılmıştır. Özetle doğuda krallar, tanrının yeryüzündeki

temsili ve aynı zamanda adalet sağlayıcı olarak görüldüğü için asa kullanımını genel anlamda kraliyet ailesi ile sınırlı kalmış ancak batıya gelindiğinde bu görevler farklı kişilere pay edildiği için tanrılarda, krallarda, yargıçlarda asa kullanımını gözlemlenmiş olabilir. Ancak bu durum Mezopotamya ve Anadolu'da sanatın yalnızca saraya hitap etmesi ile de açıklanabilir. Yani ele geçen buluntular genel anlamda yüksek zümreyi betimlediğinden bilgilerimiz yalnızca burayla sınırlı kalmıştır.

Roma İmparatorluğuna gelindiğinde *lituus* kullanımını yine yaygın biçimde görülmektedir. Iulius Caesar'ın sikkelerinde karşımıza çıkan asa betimleri yönetme gücünün meşrulaştırılması anlamında önem arz etmektedir. Aynı zamanda *quaestor* betimlerinde de *lituusa* yer verilmesi asanın yargı özelliğinin de Roma'da kullanıldığının bir göstergesidir. Bunlara ek olarak rahiplerin de asa ile betimlendikleri bilinmekte ve tanrısal yargı anlamında kullanıldığı da anlaşılmaktadır.

Özellikle Iulius Caesar'ın betimlendiği sikke üzerinde tanrıça Venüs'ün topuz biçimli asa taşıyor oluşu (Bergmann, 2010: 350, no. 9) tanrısal özellikleriyle Caesar'ı tanıdığı ve bu özellikleri kendisine de sunduğunu kanıtlar niteliktedir. Bakıldığında bu tanrısal meşrulaştırma politikasının Mezopotamya ve Hitit örnekleriyle birebir örtüşüyor oluşu oldukça önemlidir. Ek olarak Caesar'ın Roma'ya Mısır'dan bizzat getirdiği hükümdarın başrahip ve baş tanrı olarak kabul görmesi unsurları düşünüldüğünde Caesar'ın dönemiyle birlikte *lituus* kullanımının yoğunluğu arasında bir bağ kurulması mümkün olabilmektedir. Zira Caesar doğudan öğrendiği tanrısal özelliklerini kendi propagandasında ustaca kullanmış ve kendinden sonraki imparatorlara da miras bırakmıştır.

Roma'da farklı bir kullanım biçimi olarak imparatorlar hüküm yerlerinden ayrıldıklarında görevini üstlenen *magistrat* ya da *consullere* yetki vermek amacıyla asalarını bu kişilere takdim etmişlerdir. Buradan hareketle asaların imparator mührü niteliği taşıdığı anlaşılmakla birlikte günümüz vekâlet sistemiyle olan benzerliği de ortaya çıkmaktadır.

Yine Roma'da *lituusun* farklı bir kullanım alanı olarak zafer unsuru olduğu ortaya çıkmıştır. Komutanlar savaş sonrasında düzenlenen zafer alaylarında elinde kartal betimli asalar taşımışlardır. Burada hem kartalın zafer kazanma olgusu vurgulanmış hem de *sceptrum* ile birlikte savaşın tanrıların desteğiyle kazanmış oldukları anlatılmak istenmiştir.

Sonuç olarak *sceptrum* farklı isimlerde binyıllarca kullanılmış bir objedir. Genel anlamda tanrısal kraliyet sembolü olmasına rağmen zamanla farklı anlamlar da yüklenmiştir. Ancak her daim güç ve yargı unsuru özelliklerini korumuştur. Bunlarla birlikte asa kullanımını dinsel ve yönetim bazında günümüzde dahi kullanılmaktadır. En önemli örnekler ise Papa mertebesinde ve hala krallık ile yönetilen yerlerde karşımıza çıkan asalardır. Papa Franciscus ve İngiltere kraliçesi II. Elizabeth'in ellerinde bulunan asalar ile fotoğraflandıkları örnekler mevcuttur. Antik Çağlarda olduğu gibi burada da asa kullanımının dini ve yönetim gücünü meşrulaştırdığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

- Alföldi, A. (1935). Die ausgestaltung des monarchischen zeremoniells am römischen kaiserhofe. *Römische Mitteilungen*, 49, 1-118.
- Alp, S. (1948). Hitit metinlerinde gışkalmış 'lituus' ve hub.bı 'kupe2. *Bellethen*, 12(46), 301-324.
- Alp, S. (1947). La désignation du lituus en Hittite. *Journal of Cuneiform Studies*, 1(2), 164-175.
- Ambos, C., & Ingrid, K. (2010). The curved staff in the ancient near east as a predecessor of the Etruscan lituus. B. Meer (Ed.), *Material aspects of Etruscan religion* içinde (ss. 127-153). Leuven: Peeters.

- Barasch, M. (2001). The idol in the icon: Some ambiguities. J. Assmann & A. I. Baumgarten (Ed.), *Representation in religion: Studies in honor of Moshe Barasch* içinde (ss. 1-26). Leiden: Brill.
- Bergmann, B. (2010). *Der kranz des kaisers: Genese und bedeutung einer römischen insignie*. Berlin: De Gruyter.
- Bramanti, A. (2017). The scepter in early Mesopotamian written sources. *Kaskal*, 14, 121-152.
- Brock, R. (2013). *Greek political imagery from Homer to Aristotle*. London: Roger Brock.
- Carloni, M. (1785). *Bassirilievi volsci in terra cotta dipinta a varj colori trovati nella citta'di Velletri*. Roma: Nella Stamperia Salomoni.
- Carpenter, T. (2010). Gods in Apulia. B. Jan & E. Andrew (Ed.), *The gods of ancient Greece: Identities and transformations* içinde (ss. 335-347). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Collon, D. (1983). *Krummstab, reallexikon der Assyriologie und vorderasiatischen archäologie sechster band*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Delbrueck, R. (1929). *Die consulardiptychen und verwandte denkmäler*. Berlin: W. de Gruyter.
- Eastmond, A. (2010). Consular diptychs, rhetoric and the languages of art in sixth-century Constantinople. *Art History*, 33(5), 742-765.
- Follette, L. (2011/12). Parsing piety: The sacred still life in Roman relief sculpture. *Memoirs of the American Academy in Rome*, 56/57, 15-35.
- Gehn, U. (2012). *Ehrenstatuen in der spätantike: Chlamydati und togati*. Wiesbaden: Reichert.
- Goette, H. R. (1990). *Studien zu römischen togadarstellungen*. Mainz: Verlag Philipp von Zabern.
- Harries, J. (1988). The Roman imperial quaestor from Constantine to Theodosius II. *The Journal of Roman Studies*, 78, 148-172.
- Hayes, W. C. (1990). *Egypt a background fort he study of the egyptian antiquities in the Metropolitan Museum of Art*. New York: The Metropolitan Museum of Art Publications.
- Herodotos (2006). *Historiai*. (M. Ökmen, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Homeros (1928). *The Iliad*. (A. T. Murray, Çev.). London: William Heinemann Publications.
- Homeros (1981). *The odyssey of Homer with the hymns, epigrams and battle of the frogs and mice*. London: G. Bell and Sons Publications.
- Karatağ, M. (2013). *Klasik arkeoloji sözlüğü*. Ankara: Midas Kitap.
- Kean, S. (2009). Bach to the lituus. *The American Scholar*, 78(4), 12.
- Kozak, L. (2014). Oaths and characterization: Two homeric case studies. A. Sommerstein & I. Torrance (Ed.), *Oaths and swearing in ancient Greece* içinde (ss. 196-229). Berlin: De Gruyter.
- Ksenophon, *Kyropaedia the education of Cyrus (E-book)*. <http://www.gutenberg.org/files/2085/2085-h/2085-h.htm> (E.T. 15.05.2020)
- Mann, R. (2014). Material culture and ruler ideology in south asia. F. Benjamin & M. Richard (Ed.), *Material culture and Asian religions: Text, image, object* içinde (ss. 2012-224). New York: Routledge.

- McGlew, J. (1993). *Tyranny and political culture in ancient Greece*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Meucci, R. (1989). Roman military instruments and the lituus. *The Galpin Society Journal*, 42, 85-97.
- Niemeyer, H. Georg. (1968). *Studien zur statuarischen darstellung der römische kaiser*. Berlin: Mann.
- Özgan, R., & Stutzinger, D. (1985). Die griechischen und römischen skulpturen aus Tralleis. *Asia Minor Studien*, 46.
- Özgan, R. (2013). *Roma portre sanatı I*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Plutarkhos (1919). *Plutarch's lives VII: Demosthenes and Cicero, Alexander and Caesar*. Cambridge: Harvard University Press.
- Rowan, C. (2019). *From Caesar to Augustus (c. 49 BC-AD 14): Using coins as sources*. New York: Cambridge University Press.
- Saltuk, S. (1997). *Arkeoloji sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Schäfer, T. (1989). *Imperii insignia sella curulis und fasces 2*. Mainz: Philipp von Zabern.
- Siegelová J., & Hidetoshi T. (2011). Metals and metallurgy in Hittite anatolia. H. Genz & D. P. Mielke (Ed.), *Insights into Hittite history and archaeology* içinde (ss. 275-300). Paris: Peeters Publications.
- Smith, R. R. R. (1999). Late antique portraits in a public context: Honorific statuary at Aphrodisias in Caria, A.D. 300-600. *Journal of Roman Studies*, 89, 155-189.
- Smith, W. (1849). *A dictionary of Greek and Roman biography and mythology Vol. 3*. London: J. Murray Publications.
- Smith, W. (1884). *Greek and Roman antiquities*. New York: Harper and Brothers Publications.
- Stewart, R. (1997). The jug and lituus on Roman republican coin types: Ritual symbols and political power. *Phoenix*, 51(2), 170-189.
- Walker, J. H. (1908). *The inscription, athribis. British School of Archaeology in Egypt*, London: Hazell, Watson and Viney Publications.
- Westmoreland, P. (2006). *Ancient Greek beliefs*. California: Lee and Vance Publishing Company.
- Wieacker, F. (1988). *Römische rechtsgeschichte: Quellenkunde, rechtsbildungs, jurisprudenz und rechtsliteratur 3,1*. München: C. H. Beck.
- Wiegels, R. (2015). Krummstäbe: Rätselhafte fundstückke aus kalkriese. S, Burmeister & J. Rottmann (Ed.), *Ich Germanicus: Feldherr priester superstar* içinde (ss. 49-52). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Wilkinson, T. (2005). *Early dynastic Egypt*. New York: Routledge Publications.
- Woloch, M. (1969). A note on the equestrian statue of Marcus Aurelius. *American Journal of Archaeology*, 73(4), 469.